

עמדותיהם של סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי הומוסקסואליות

גיא שילה

המאמר מתאר מחקר שבו נבדקו עמדותיהם של סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי הומוסקסואליות. במחקר נבדקה ההשפעה של משתני רקע והיכרות מוקדמת עם תחום הנטייה המינית על העמדות כלפי הומוסקסואליות של 475 סטודנטים לעבודה סוציאלית מאוניברסיטאות חיפה ותל-אביב, ובנוסף נבדק מודל מחקרי שבו העמדות כלפי הומוסקסואליות תיווכו בין משתני הרקע והיכרות המוקדמת לבין עמדותיהם של הסטודנטים כלפי ההתנהגות הטיפולית בקרב פונים הומו-לסביים. מן הממצאים עולה כי המנבאים העיקריים לעמדות כלפי הומוסקסואליות הם היכרות עם הומואים ולסביות והקניית ידע בנושא ההומו-לסבי. ממצאים אלו מאפשרים הבנה ראשונית של הגורמים המשפיעים על התערבות טיפולית באוכלוסייה זו ויכולים לסייע בתכנון תוכניות לימוד והכשרה בנושא לאנשי טיפול בכלל ולעובדים סוציאליים בפרט.

מילות מפתח: עמדות כלפי הומוסקסואליות, נטייה מינית, סטודנטים, עבודה סוציאלית

מבוא

בשנים האחרונות עולה המודעות הציבורית לנושא ההומוסקסואליות בישראל (Harel, 2000; Kama, 2005). בדומה למדינות מערביות אחרות, נחקקו בישראל חוקים המקדמים את מעמדם של הומואים ולסביות לשוויון זכויות בחברה, ובשנים האחרונות אנו עדים גם בישראל, בדומה לעולם המערבי, למגמה של ירידה בגילאי היציאה מהארון ועלייה בתדירות חשיפת הנטייה המינית הן בקרב בוגרים והן בקרב בני נוער (שילה, 2007; Savin-Williams & Ream, 2007). מאז הוצאת ההומוסקסואליות מקובץ האבחנות הפסיכיאטריות בשנת 1973 (American Psychiatric Association, 1980), התמקד המחקר בתחום הנטייה המינית בכחינת הקשיים והמצוקות המאפיינים את אוכלוסיית המיעוט ההומו-לסבית (המונח הומו-לסבי משמש במחקר זה תרגום של המונח הלועזי GLB=Gay, Lesbian, and Bisexual).

(and Bisexual). מחקרים אלו מזהים מגוון קשיים ומצוקות הקשורים לנטייה המינית, וביניהם: גיבוש הזהות המינית, יציאה מהארון, התנהגויות מיניות הקשורות בתפוצת מחלת האיידס, בדידות חברתית, וקושי ביצירת זוגיות חד-מינית (Meyer & Northridge, 2007; Perez, DeBord, & Bieschke, 2008). במקביל לחקר היחיד, החל המחקר לשים דגש על עמדות החברה בכלל, והקהילה הטיפולית בפרט, כלפי הומואים, לסביות וביסקסואלים כפרטים וכקהילה, תוך זיהוי סטיגמות, דעות קדומות ואפליה. אחת הטענות המרכזיות של מחקרים אלו היא כי חלק ניכר מהקשיים שחווים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים נעוץ ביחס החברה כלפי המיעוט ההומו-לסבי, ובכלל זה עמדות שליליות כלפי נטייה מינית הומוסקסואלית (Blum & Fretzing, 1997; Davies & Neal, 1996; Herek & Capitano, 1996).

בעוד שבעולם המערבי נצבר לאורך השנים ידע מחקרי רב אודות נטייה מינית ובכלל זה מחקרי עמדות, בישראל יש מחסור בידע אמפירי אודות הומוסקסואליות בכלל ובנושא העמדות כלפי אוכלוסייה זו בפרט (שילה, 2007). מיעוט המחקר בישראל אודות עמדות הציבור והקהילה הטיפולית כלפי הומוסקסואליות והעובדה שהמחקרים המעטים שנערכו הם בני עשר שנים ויותר, אינו עולה בקנה אחד עם תהליכים חברתיים שאנו עדים להם בעשור האחרון, אשר מביאים אנשים רבים להצהיר על נטיותיהם המיניות ולחפש עזרה וסיוע מגורמי טיפול בקהילה. המחקר הנוכחי, הבוחן עמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית, מנסה לגשר על פער זה. בנוסף, מנסה המחקר לבחון את עמדותיהם של הסטודנטים כלפי נושאים הקשורים לטיפול באוכלוסייה הומו-לסבית, נושא שנבדק בצורה מועטה בספרות המחקר העולמית.

סקירת ספרות

עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות: הסברים תיאורטיים

הספרות התיאורטית מסבירה את קיומן של עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות בהומופוביה ובהטרוסקיזם. את המונח הומופוביה טבע ווינברג (Weinberg, 1972), והוא מתייחס ל"פחד בלתי רצוני מקרבה פיזית להומואים" (עמ' 4). הגדרות מאוחרות יותר למושג הומופוביה ממשיכות להתייחס להיבטים פסיכולוגיים של היחיד: "פחד, גועל, כעס וחוסר נוחות שחווה היחיד בהתייחסו להומוסקסואליות" (Hudson & Ricketts, 1980, p. 358). הסיומת "פוביה" מרמזת על כך שעמדות

שליליות כלפי הומוסקסואליות נעוצות בפחד, ולפיכך מהוות הפרעה פסיכולוגית (Perez et al., 2008).

הטרנסקסזים מוגדר כמערכת אמונות ועמדות, שעל פיה הטרנסקסואליות עליונה וטבעית יותר מאשר הומוסקסואליות (Morin, 1977). לרוב משתמשים במושג זה על מנת להביע עמדה חיובית כלפי אורח החיים ההטרנסקסואלי ועמדה שלילית או מתעלמת מן האפשרות לקיום אורח חיים אחר, שאיננו הטרנסקסואלי. המונח הטרנסקסזים מוכר מתיאוריות חברתיות, בעיקר התיאוריה הפמיניסטית, שלפיה ברוב מדינות המערב מתייחסים אל הטרנסקסואליות כדרך הטבעית להגדרת האדם. כתוצאה מכך נשללות פעמים רבות זכויות בסיסיות מן המגדירים עצמם כלא הטרנסקסואלים, והדבר משפיע על רווחתם האישית (Davies & Neal, 1996; Herek, 1993; Kitzinger, 1995).

המונחים "הומופוביה" ו"הטרנסקסזים" שונים זה מזה במהות ההסבר שהם מספקים לעמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות. עם זאת, כיוון שמונחים אלו נמצאים בשימוש רחב כהסבר לעמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות, יש המציעים להתייחס לשני המונחים כקצוות של רצף, שבו המונח "הומופוביה" כולל שנאה ומעשים אקטיביים כנגד הומואים, לסביות וביסקסואלים, ואילו המונח "הטרנסקסזים" הנו ייצוג פסיבי יותר של עמדות ודעות קדומות כלפי אותה אוכלוסייה (Perez, Debord, & Bieschke, 2000). התייחסות זו אל המונחים מבליטה פן נוסף שקשור לעמדות כלפי הומואים ולסביות, והוא מידת האקטיביות שיש לבעל הדעות השליליות כלפי הנושא: אם יבצע אקט אקטיבי כלפי הומואים או לסביות (כגון קללה, הכאה) הרי שיוגדר כ"הומופוב". אם הוא בעל עמדות שליליות, אך אינו עושה מעשים אקטיביים כנגד הומואים או לסביות, הרי שיוגדר "הטרנסקסזיסט". הזרם הפמיניסטי-סוציאליסטי מסביר את העמדות השליליות כלפי הומוסקסואליות בחלוקת משאבי הידע בחברה, ומדגיש כי עמדות כלפי הומוסקסואליות קשורות למרכיבים חברתיים כגון המשמעות הדתית, התפיסה החברתית את הומוסקסואליות לאורך השנים כ"חטא", כ"סטייה", או לחילופין כ"דרך חיים מקובלת", והבורות הקיימת בקרב פרטים בחברה אודות התופעה ומאפייניה (Bullough & Bullough, 1995). על פי גישה זו, העדר ידע בנושא הנטייה המינית, הסתמכות על דעות קדומות וחוסר היכרות עם הומואים ולסביות הם הגורמים לעמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות.

גורמים המנבאים עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות

עמדות כלפי הומוסקסואליות החלו להיבחן באופן אמפירי בתחילת שנות ה-70 של המאה ה-20, לאחר שהאבחנה של הומוסקסואליות כפסיכו-פתולוגיה הוצאה מקובץ

האבחנות הפסיכו־פתולוגיות. מחקרים הראו בצורה עקבית, כי בחברה המערבית יש להטרסקסואלים עמדות שליליות כלפי גברים הומואים ונשים לסביות, הן במדגמים שנערכו בקרב סטודנטים והן במדגמים שנערכו בקרב האוכלוסייה הכללית. מחקרים אלו מצביעים על מספר גורמים המנבאים עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות: אנשים דתיים, שמרנים ובעלי אישיות סמכותית נמצאו בעלי עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות (e.g., Fisher, Derison, Polley, Cadman, & Johnston, 1994; Haddock, Zanna, & Esses, 1993; Herek, 1984, 1988, 1991; Kite, 1992; Van de Van, 1994; Whitley, 1987). בנוסף, העדר השכלה מהווה אף הוא גורם המנבא עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות (Britton, 1990; Herek, 1993). רבים מהמחקרים מראים שלגברים עמדות שליליות יותר כלפי הומוסקסואליות בהשוואה לנשים, וכי העמדות נעשות שליליות ככל שהאדם מבוגר יותר (Britton, 1990; Herek, 1993; Selzer, 1992). חלק מהמחקרים מצביעים על עמדות שליליות יותר כלפי הומואים בהשוואה לסביות, אולם מחקרים אחרים לא מצאו הוכחות להבדל כזה (Kite, 1992; Van de Van, 1994).

אמצעים להפחתת דעות קדומות כלפי הומוסקסואליות

ספרות המחקר מצביעה על מספר גורמים המסייעים בהפחתה בדעות קדומות ועמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות. היכרות עם הומואים, לסביות וביסקסואלים מהווה גורם חברתי התורם לירידה בעמדות השליליות של הטרסקסואלים כלפי הומוסקסואליות (Britton, 1990; Herek, 1984). על פי תיאוריית המגע של אלפורט, קשר עם אנשים בקבוצתו החברתית של הפרט, כולל חברים מקבוצות מיעוט, יפחית את עמדותיו השליליות של אדם כלפי אותו מיעוט (Allport, 1954; Pettigrew, 1997). אלפורט טען כי הפחתה בדעות הקדומות כתוצאה ממגע עם חברי קבוצת מיעוט מקבוצתו של היחיד דורשת ארבעה תנאים עיקריים: מעמד זהה בין חברי הקבוצות (קבוצת הרוב וקבוצת המיעוט), מטרות משותפות של חברי שתי הקבוצות, שיתוף פעולה ותמיכה של גורמי סמכות או חוק (Alport, 1954). מחקרים עדכניים, שבחנו את תיאוריית המגע להפחתת דעות קדומות כלפי מיעוטים, מצאו כי התנאים שטבע אלפורט אמנם מסייעים בהפחתת דעות קדומות כתוצאה ממגע וקשר עם מיעוטים, אולם אינם הכרחיים, וכי קשר ומגע עם קבוצת מיעוט הן מקבוצתו של היחיד והן מחוצה לה, תורמים להפחתת דעות קדומות ועמדות שליליות כלפי המיעוט (לסקירה נרחבת ראו: Pettigrew & Tropp, 2006). ואכן, מחקרים הראו באופן עקבי, כי הטרסקסואלים שיש להם חברים הומואים ולסביות או המכירים אדם שהוא הומו, לסבית, או ביסקסואל גם אם אינו חבר קרוב, יש עמדות חיוביות יותר כלפי הומוסקסואליות מאשר להטרסקסואלים שאינם מכירים אנשים שהם הומואים,

לסביות או ביסקסואלים, היכרות חברתית או אישית (Herek & Capitanio, 1996); מחקר שנערך (Herek & Glunt, 1993). ממצא זה נמצא גם בחברות במזרח התיכון. מחקר שנערך בטורקיה מצא כי סטודנטים שיש להם היכרות חברתית עם הומואים ולסביות, יש עמדות חיוביות יותר כלפי הומוסקסואליות בהשוואה לסטודנטים שאינם מכירים הומואים ולסביות היכרות חברתית (Sakall & Ugurlu, 2001).

מימד נוסף שנמצא קשור להפחתת עמדות שליליות של הטרנסקסואלים כלפי הומוסקסואליות, הוא מידת הידע שיש לאדם אודות הנושא. ההנחה העומדת בבסיס הקשר בין ידע לבין עמדות היא שסטריאוטיפים ודעות קדומות אודות הומוסקסואליות (כגון האמונה שהומואים הם נשיים יותר, בעלי קול גבוה, או מתעניינים רק במין, ואילו לסביות הן גבריות ובעלות שיער קצר) נובעים מחוסר ידע לגבי הנושא. בנוסף לידע אודות הומוסקסואליות, מחקרים מצאו קשר בין מידת ההשכלה של האדם לבין עמדותיו. לבעלי השכלה גבוהה יותר יש עמדות חיוביות יותר כלפי הומוסקסואליות מאשר לבעלי השכלה נמוכה, כיוון שאנשים שלומדים יותר נחשפים לדעות שונות לגבי נושאים רבים (Britton, 1990; Herek, 1991). דעות אלו, אשר בחלקן מבטאות סובלנות כלפי השונה, משפיעות על עמדותיהם כלפי מיצוטים ובכללם כלפי האוכלוסייה ההומו-לסבית (Jones, 2000; Kerns & Fine, 1994; McCreary, 1994).

עמדות כלפי הומוסקסואליות בישראל ובקרב אנשי טיפול

אף על פי שנושא העמדות כלפי הומוסקסואליות זכה למחקר מקיף בקרב חוקרים בארצות שונות, המחקר האמפירי בנוגע לעמדות כלפי הומוסקסואליות בישראל דל, וכולל מחקרים ספורים. ליבליך ופרידמן (Leiblich & Friedman, 1985) בחנו עמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב 65 סטודנטים מארצות-הברית שלמדו בתוכנית לחילופי סטודנטים בישראל בהשוואה ל-105 סטודנטים ילידי הארץ, ומצאו כי עמדותיהם של הסטודנטים מארצות-הברית היו סובלניות יותר לעומת עמדות הסטודנטים הישראלים הן כלפי תפקידי המין והן כלפי הומוסקסואליות. ממצאיהן מצביעים על כך שהנבדקים מישראל היו בעלי עמדות שליליות (אותן הסבירו החוקרות בהומופוביה) כלפי גברים הומואים ופחות כלפי נשים לסביות. ממצאים דומים עולים ממחקרו של וייסהוט (Weishut, 2000) שבחן את עמדותיהם של 42 סטודנטים מפקולטת שונות. החוקר מצא כי סטודנטים דתיים היו בעלי דעות שליליות כלפי הומוסקסואלים בהשוואה לסטודנטים חילוניים, וכי היכרות עם הומואים, לסביות וביסקסואלים תרמה לקיומן של עמדות חיוביות יותר.

חוקרים ותיאורטיקנים בעשרים השנים האחרונות מצביעים על חשיבות בחינת עמדותיהם של אנשי טיפול כנתון המשפיע על השירות והסיוע שמקבלים הומואים

ולסביות (Perez et al., 2008). הכרה זו הובילה את האגודה האמריקאית לפסיכולוגיה (APA) לפרסם מספר מסמכים הנוגעים לאתיקה, עמדות טיפוליות וכלים מעשיים לטיפול ולסיוע לאוכלוסייה ההומו־לסבית (לדוגמה: American Psychological Association, 1997) כמו כן מצוין בקוד האתיקה של הארגון (American Psychological Association, 1992) כי על המטפל להיות ער למרכיבי התרבות והידע המקצועי הקשורים באוכלוסייה שבה הוא מטפל, תוך המלצה על לימוד מקצועי, הדרכה ולימוד פורמלי ובלתי פורמלי של סוגיות הקשורות לפונים מהאוכלוסייה ההומו־לסבית. באופן דומה פרסם הארגון הלאומי של העובדים הסוציאליים בארצות־הברית (NASW) בשנת 1977, חמש שנים לאחר הוצאת ההומוסקסואליות מקובץ האבחנות הפסיכו־פתולוגיות, הצהרה אודות ההכרה שעובדים סוציאליים אמורים ללמוד נושאים הקשורים להומוסקסואליות, וכי על עובדים סוציאליים להגביר מודעותם לנושאים הקשורים לנטייה חד־מינית ולבחון את עמדותיהם בנושא (National Association of Social Workers, 1977).

למרות הצהרות אלו, קיימת התייחסות נרחבת בספרות לחוסר הידע בנושא ולהעדר היכרות של מטפלים עם האוכלוסייה ההומו־לסבית (לדוגמה, Schoenberg, Goldberg, & Shore, 1984). כך לדוגמה מצאו מחקרים הטיות, התערבויות מזיקות וכשלים אתיים ביחסם של מטפלים בארצות־הברית כלפי פונים ומטופלים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים בנושאים שונים ובכללם אבחון, חוסר התייחסות אל נטייה מינית הומוסקסואלית כאופציה של זהות של חלק מהמטופלים, העדר הבנה וקבלה של יחסים בין בני אותו המין, בורות בנושאים הקשורים למשפחה אלטרנטיבית ויחס לנוער חד־מיני. כמו כן מציינת הספרות את חוסר הידע של מטפלים בנוגע לסוגיות הקשורות להומוסקסואליות כגורם לחוסר נוחות מצד המטופל ולפיכך פגיעה בטיפול עצמו (Garnets, Hancock, Cochran, Goodchilds, & Peplau, 1991; Meyer, 2003; Morrow, 2000; Swank & Raiz, 2007).

הקושי של מטפלים בקשר עם מטופלים השייכים לקהילה ההומוסקסואלית מקורו בכך שהמטפלים מתייחסים אל כלל המטופלים כאל הטרנסקסואלים ואינם לוקחים בחשבון שיש ביניהם אנשים שאינם הטרנסקסואלים. האוכלוסייה ההומוסקסואלית הפונה לטיפול היא בחלקה אוכלוסייה החיה בסוד, אשר חלק מהפרטים בה נמצאים בשלבים ראשונים של גילוי נטייתם המינית (Morrow, 1998). ההנחה הראשונית של המטפל כי המטופל הוא הטרנסקסואל, יכולה לפיכך להביא מטופלים רבים לכך שלא יחשפו את נטייתם המינית, כיוון שיחששו מתגובת המטפל (Buhrke & Douce, 1991; McHenry & Johnson, 1993). בנוסף, יחסם של מטפלים לבני נוער כהטרנסקסואלים תוך ביטול התנסויות הומוסקסואליות בכלל, ושל בני נוער בפרט, מהווה מקור לקושי של מטפלים במגע עם הקהילה ההומוסקסואלית (Binson, Michaels, Stall, Coates, Gagnon, & Catania, 1995; Ryan & Futterman, 1998; Savin-Williams, 1998).

עובדים סוציאליים ממלאים תפקיד מרכזי בחינוך הציבור, ונושאים תפקידי מפתח בשירותים טיפוליים לאוכלוסיות מגוונות. אחוז ההומואים, הלסביות והביסקסואלים בחברה המערבית מוערך ב־6%–10% (Binson et al., 1995). למרות אחוזים אלו, מחקרים אחדים בלבד בדקו את עמדותיהם של עובדים סוציאליים כלפי הומוסקסואליות. מלבד מחקרה של בן-ארי (Ben-Ari, 1998), נערכו בעולם המערבי מחקרים מעטים שהתמקדו בעמדותיהם של עובדים סוציאליים כלפי הומוסקסואליות. במחקר שערך דה־קֶרסֶנְזוֹ (De Crescenzo, 1984) נמצא כי עמדותיהם של עובדים סוציאליים כלפי הומוסקסואליות היו שליליות יותר מאלו של פסיכולוגים ושל שאר אנשי טיפול מתחום בריאות הנפש. מחקרים מאוחרים יותר מראים כי לעובדים סוציאליים יש עמדות שליליות כלפי הומואים ולסביות בדומה לעמדות של האוכלוסייה הכללית, והם מביעים עמדות הומופוביות כלפי הומוסקסואליות (Berkman & Zinberg, 1997; Wisniewski & Toomey, 1987). במחקר שנערך בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית מ־12 מכללות בארצות־הברית נמצא כי מרבית הסטודנטים חשו אי נוחות רבה להימצא בקשר עם הומואים ולסביות (Swank & Raiz, 2007). מחקרים עדכניים אחרים שנערכו בקרב מדגמי סטודנטים לעבודה סוציאלית בארצות־הברית, מצאו אף הם עמדות שליליות בקרב הסטודנטים כלפי מיעוטים מיניים. בשונה ממחקרי עמדות בקרב האוכלוסייה הכללית, מחקרים אלו לא מצאו הבדל בין גברים לנשים בעמדותיהם כלפי הומוסקסואליות (Green, 2005; Ryan, 2000).

חוקרים מציינים את החשיבות שבלימוד נושאים הקשורים להומוסקסואליות בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית לפני יציאתם לשדה העבודה, הן בשל הסיכוי הגבוה להיתקל בפונים שיש להם נטייה מינית הומוסקסואלית והן בשל העובדה שלעבודה הסוציאלית תפקיד חשוב בשינוי עמדות הציבור לעבר סובלנות וקבלת השונה (Ben-Ari, 1998; Schoenberg et al., 1984). בנוסף, כפי שצוין, עמדות כלפי הומוסקסואליות משתנות לאורך השנים כתוצאה ממשתנים חברתיים ותרבותיים. הידע אודות הומוסקסואליות עובר אף הוא שינוי ועדכון עם הזמן, והשפעת ידע תיאורטי ומעשי על עמדות של מטפלים כלפי הומוסקסואליות הוא מרכיב חשוב במתן טיפול וסיוע יעיל, שאינו פוגע בפונים.

בן-ארי (Ben-Ari, 1998) בדקה שינוי בעמדות סטודנטים לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה כלפי הומוסקסואליות בקרב סטודנטים שנרשמו לקורס בנושא בהשוואה לסטודנטים שלמדו קורס כללי, שאינו קשור לנושא. במחקרה, 46 סטודנטים בשנה שלישית ללימודי העבודה הסוציאלית, שלמדו בקורס בחירה שנושאו "היבטים אישיים, משפחתיים וחברתיים של הומוסקסואליות", מילאו לפני הקורס ואחריו שאלון הבדוק הומופוביה. במקביל, קבוצה של 31 סטודנטים בשנה שלישית ללימודי העבודה הסוציאלית, שלמדו קורס בחירה אחר, היוו קבוצת השוואה

ומילאו אף הם את אותו שאלון לפני הקורס ולאחריו. החוקרת מצאה שינוי חיובי בעמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב סטודנטים שלמדו את הנושא לאחר סיום הקורס, לעומת עמדותיהם לפני לימוד הקורס. לא נמצא שינוי בעמדותיהם הסטודנטים שהיוו קבוצת השוואה. במחקר נוסף שנערך בארץ על דעות קדומות כלפי הומוסקסואליות בקרב מטפלים ישראלים (רובינשטיין, 1994), התבקשו מטפלים ממקצועות שונים (פסיכיאטריה, פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית) להעריך את מצבו הנפשי של מטופל דמיוני שהוצג להם. מצבו הנפשי של המטופל הדמיוני הוערך הערכה חמורה יותר כשהוצג כהומו בתיאור המקרה, מאשר כשהוצג כהטרנסקסואל, וזאת על ידי כלל המטפלים ללא קשר למקצועם.

מחקרים אלו נערכו על מדגמים קטנים יחסית. בנוסף נעשה בהם שימוש בלתי מובחן במונח הומופוביה תוך טשטוש הגבולות בין ההסבר התיאורטי והמעשי של המונח, המתייחס לפחד של היחיד מההומוסקסואליות, לבין ההסבר שניתן לעמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות כנערץ במשתנים חברתיים וחינוכיים (Britton, 1990; Herek, 1984; Kite & Deaux, 1986). לדוגמה, ליבליך ופרידמן (Leiblich & Freidman, 1985) מסבירות את הפערים בעמדותיהם של סטודנטים ישראלים לעומת סטודנטים מארצות-הברית בכך שהדת היהודית מגנה את ההומוסקסואליות הגברית, החברה הישראלית מעריכה ומקדמת את ערך המשפחתיות ההטרנסקסואליות, והצבא אף הוא מעצים את ההיבטים הגבריים המסורתיים, שאינם עולים בקנה אחד עם עמדות ואמונות החברה בנוגע להומואים ולסביות.

מחקרים שנערכו בתחום בקרב אנשי טיפול (בארץ ובעולם) בחנו את העמדות כלפי הומוסקסואליות, אולם לא את ההיבטים הטיפוליים הקשורים אליהם. בנוסף, כיוון שעמדות כלפי הומוסקסואליות משתנות בהתאם לשינויים בהיבטים חברתיים הקשורים לנטייה המינית, יש חשיבות לבדוק אותן בדיקה מחודשת, לאור ההתפתחויות בתחום החקיקה והיחס החברתי הכללי בישראל כלפי הומוסקסואליות.

השערות המחקר

בהתבסס על ידע זה בדק המחקר הנוכחי את מידת השפעתם של משתני רקע (מגדר, השכלה, מידת דתיות) והיכרות מוקדמת עם תחום הנטייה המינית (תיאורטית ומעשית) על עמדותיהם של סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי הומוסקסואליות. בנוסף, נבדקה מידת השפעתם של משתני הרקע, ההיכרות המוקדמת עם התחום והעמדות כלפי הומוסקסואליות על מימדים הקשורים לעמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומואים, לסביות וביסקסואלים.

ואלה השערות המחקר:

- א. עמדותיהן של סטודנטיות לעבודה סוציאלית ושל נבדקים חילוניים כלפי הומוסקסואליות תהיינה חיוביות יותר מעמדותיהם של סטודנטים גברים וסטודנטים דתיים. ימצא קשר חיובי בין שנות הלימודים של הסטודנטים לבין עמדות חיוביות כלפי הומוסקסואליות וקשר שלילי בין גיל הסטודנטים לבין עמדות חיוביות כלפי הומוסקסואליות.
- ב. ימצא קשר חיובי בין היכרות מוקדמת עם תחום הנטייה המינית (תיאורטית ומעשית) לבין עמדות חיוביות כלפי הומוסקסואליות.
- ג. ימצא קשר חיובי בין משתני הרקע והיכרות מוקדמת עם תחום הנטייה המינית לבין עמדותיהם של סטודנטים לעבודה סוציאלית לגבי התנהגותם בהתערבות טיפולית עם פונים הומואים, לסביות וביסקסואלים. קשר זה יתווך על ידי העמדות כלפי הומוסקסואליות.

שיטת המחקר

המדגם

מדגם הנוחות כלל 475 סטודנטים לעבודה סוציאלית הלומדים באחד משני המוסדות להשכלה גבוהה: אוניברסיטת חיפה (N=202, 42%) או אוניברסיטת תל-אביב (N=273, 58%). המדגם כלל בעיקר נשים (93%), רווקים (75.5%) ויהודים (86.1%), עם ייצוג למוסלמים (7.2%) ולנוצרים (6.7%). גיל המשיבים 19–53 (ממוצע 25.8, סטיית תקן 5.75). 16.9% מהמשיבים למדו לקראת התואר מוסמך בעבודה סוציאלית, ושאר המשיבים למדו לקראת התואר בוגר עם ייצוג לכל אחת משנות הלימוד (שנה א' – 36%; שנה ב' – 24.6%; שנה ג' – 20.6%; תלמידי הסבה – 1.9%). 76.8% מהמשיבים הגדירו עצמם חילוניים, 18.1% מסורתיים, 5.1% דתיים. 3.2% מהמשיבים הגדירו עצמם כהומואים, לסביות או ביסקסואלים. שאר המשיבים (96.8%) הגדירו עצמם הטרוסקסואלים.

הכלים

1. שאלון עמדות כלפי הומוסקסואליות (Attitudes Toward Homosexuality Scale) של קייט ודוס (Kite & Deaux, 1986). השאלון כולל 21 היגדים אודות עמדות כלפי הומואים ולסביות (לדוגמה: לא אכפת לי שיהיו לי חברים הומוסקסואלים; זה מעורר בחילה כששני אנשים מאותו מין מחזיקים ידיים או מפגינים גילויי חיבה בציבור; לא

אכפת לי להיות מועסק על ידי לסבית או הומו; לא אפחד שלילדיי יהיה מורה הומו או לסבית). על הנבדק לבטא את מידת הסכמתו לכל פריט בסולם בן 5 דרגות, הנע בין מסכים מאוד (1) לבין לא מסכים כלל (5). ציון העמדה כלפי הומוסקסואליות (A.T.H) מתקבל מחישוב סיכום התשובות לכל הפריטים ונע בין 21–105. ציון גבוה מצביע על עמדות חיוביות כלפי הומוסקסואליות. מהימנות השאלון נבחנה על ידי מחברי השאלון במבחן חוזר שנערך חודש לאחר המבחן הראשון בקרב אותם נבדקים ($r = .71$) ובאמצעות עקיבות פנימית ($\alpha = .93$). החוקרים מדווחים על תוקף תוכן שנערך בבניית השאלון על ידי 40 שופטים שונים, ובנוסף נמצא תוקף ניבוי מובהק ($r = .50$) בבדיקת הקשר בין שאלון העמדות כלפי הומוסקסואליות לבין שאלון הבדוק עמדות כלפי פמיניזם (Kite & Deaux, 1986). בהעדר נוסח עברי לשאלון, הוא תורגם לצורך המחקר הנוכחי. שלושה מעריכים תרגמו את השאלון המקורי לעברית, ושלושה מעריכים אחרים תרגמו את התרגומים חזרה לאנגלית. נבחרו פריטים מתורגמים שבהם נמצאה מידת ההלימה הגבוהה ביותר בין השופטים (לפחות בין שני שופטים), וגם פריטים שנמצאה מידת הלימה גבוהה בין תרגומם חזרה לאנגלית לבין הנוסח בשאלון המקורי (לפחות בשני תרגומים). לשאלון הסופי בעברית הוסף פריט המתיחס לנושא האיידס, שנעדר מהכלי המקורי, אך רלוונטי נוכח הקישור הקיים בחברה בין איידס להומוסקסואליות (Jones, 2000; Luchetta, 1999). השאלון הסופי, לפיכך, כולל 22 פריטים. ציוני השאלון יכולים לנוע בין 22, המציין עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות, לבין 110, המציין עמדות חיוביות. בבדיקת מהימנות השאלון במחקר זה נמצא מקדם מהימנות $\alpha = .93$.

2. שאלון עמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו־לסבים. בהעדר כלי מחקר העוסק בנושאים הקשורים להתערבות טיפולית עם האוכלוסייה ההומו־לסבית, פותח המדד לצורך המחקר הנוכחי. השאלות חוברו על בסיס ידע תיאורטי הנוגע לסוגיות הקשורות להומואים, לסביות וביסקסואלים הפונים לטיפול בהתאם להמלצתם של דמפסי (Dempsy, 1994) ושל שונברג ואחרים (Schoenberg et al., 1984), ובהתאם להמלצות שיש בספרות לגבי טיפול חיובי בפונים אלו (gay affirmative therapy) (לדוגמה: Harrison, 2000). השאלון כלל 15 היגדים; על הנבדק לבטא את הסכמתו לכל פריט על סולם בן 5 דרגות, הנע בין מסכים מאוד (1) ללא מסכים כלל (5), כאשר ציון גבוה בכל פריט מבטא ידע והתנהגות סובלנית כלפי פונים הומו־לסבים. השאלון הועבר לעיון לשלושה מעריכים העובדים בעבודה טיפולית עם אוכלוסייה הומו־לסבית, וגם לארבעה הומואים ולסביות שהיו בטיפול פסיכולוגי, לבדיקת תוקף תוכן ותוקף נראה. בהליך מקדים הועבר השאלון ל־60 עובדים סוציאליים העובדים במסגרות שונות ונערך ניתוח גורמים מסוג principal axis עם רוטציית Promax. בניתוח הגורמים נמצאו 6 היגדים שטעינויותיהם היו

מעל 40%, ושייכים לשני גורמים: האחד, המסביר 34.5% מהשונות, כולל 4 היגדים הקשורים להתייחסות טיפולית להומוסקסואליות כבעיה (לדוגמה: עדיף לנסות לשנות נטייה הומוסקסואלית על ידי טיפול; כמטפל, אמנע מלהפנות נערים ונערות המתלבטים בנוגע לנטייתם המינית לקבוצה עם בני נוער הומואים ולסביות). הגורם השני, המסביר 15% מהשונות, כולל 2 היגדים הקשורים ליכולת לטפל בפונים הומו-לסבים (לדוגמה: אדע איך לייעץ ללסבית או להומו שיפנו אלי בקושי הקשור לנטייתם המינית). ציוני השאלון יכולים לנוע בין 6–30, כאשר ציון גבוה מבטא ידע והתנהגות סובלנית כלפי פונים הומו-לסבים. בבדיקת מהימנות השאלון במחקר זה נמצאו מקדמי המהימנות $\alpha = .82$ לשאלון הכללי, $\alpha = .85$ לגורם הראשון ו- $\alpha = .81$ לגורם השני.

3. היכרות מוקדמת עם תחום הנטייה המינית. ההיכרות המוקדמת עם תחום הנטייה המינית ההומוסקסואלית נבדקה בשני מימדים: היכרות אישית עם הומואים/לסביות, וידע תיאורטי שנצבר בתחום הנטייה המינית. על מנת לאמוד את מידת ההיכרות האישית עם אנשים המגדירים עצמם הומואים ולסביות נשאלו המשיבים שתי שאלות: בראשונה התבקשו המשיבים לציין את מספר האנשים ההומואים/לסביות שהם מכירים אישית (0 – לא מכירים כלל), ובשאלה השנייה נשאלו המשיבים באיזה הקשר הכירו היכרות אישית הומואים/לסביות (משפחה גרעינית, משפחה מורחבת, חבר/ה קרובים, חברים מהמעגל החברתי הרחב, מטופלים). על מנת לאמוד את מקורות הידע התיאורטי והמעשי של המשיבים עם נושא הנטייה המינית התבקשו המשיבים לציין מהו מקור הידע שיש להם אודות הומוסקסואליות בבחירה באחד או יותר משבעה פריטים, ובהם: קורסים שנלמדו במהלך הלימודים לתואר בוגר או מוסמך, קורס שנלמד במסגרת שאינה אקדמית, הרצאה שהועברה בנושא, התעניינות אישית בתחום, ידע מתרבות פופולרית, ידע שנצבר מהיכרות אישית עם הומואים ולסביות. מידת ההיכרות עם מקורות ידע בנושא הומוסקסואליות נמדד על ידי סיכום מספר מקורות הידע שסימנו המשתתפים, לקבלת ציון אחד המשקף את מספר מקורות הידע.

4. שאלון פרטים אישיים. בשאלון 9 שאלות על הפרטים האלה: מגדר, מצב משפחתי, שנת לידה וארץ לידה, מקום המגורים, דת, מידת חילוניות/דתיות, הגדרת נטייה מינית של ממלא השאלון, ורמת השכלתו.

הליך המחקר

החוקרים פנו לבתי הספר לעבודה סוציאלית בשתי אוניברסיטאות (אוניברסיטת תל-אביב ואוניברסיטת חיפה) בבקשה להעביר את שאלוני המחקר בקרב אוכלוסיית

הסטודנטים לתארים בוגר ומוסמך. בכל מחזור לימודים נבחר קורס כללי, המיועד לתלמידי כלל המחזור. במהלך סמסטר ב' בשנת הלימודים תשס"ב (פברואר 2002 – יוני 2002) הועברו השאלונים בכיתות הלימוד. בכל שיעור שבו הועברו השאלונים הסביר עורך המחקר את מטרת המחקר ואת אופן מילוי השאלון. הודגשה אנונימיות ממלא השאלון, והעובדה שכל הפרטים ישמשו לצורכי מחקר בלבד. השאלונים חולקו לכל הכיתה, וניתנו 20 דקות למילויים. בתום המילוי אסף עורך המחקר את השאלונים.

בשנה ג' ללימודי העבודה הסוציאלית באוניברסיטת חיפה לא נמצא בתקופת העברת המחקר קורס כללי המיועד לכלל התלמידים בשנה זו. בשנה זו העברת השאלונים נערכה בשני אופנים: (1) השאלונים הועברו באופן שתואר לעיל בקורס שבו היו רשומים 40 משתתפים. בדרך זו נאספו 30 שאלונים; (2) החוקרים פנו לחברי הסגל בבקשה שיעבירו את השאלונים בקרב סטודנטים המגיעים אליהם להתייעצות בנוגע לעבודות מחקר הנדרשות בשנת לימודים זו. בדרך זו נאספו 32 שאלונים.

ממצאים

עמדות כלפי הומוסקסואליות, היכרות אישית וידע בנושא ההומו-לסבי

לפני בדיקת ההשערות יוצגו הממצאים התיאוריים, המספקים תמונה אודות עמדותיהם של המשיבים כלפי הומוסקסואליות, מידת היכרותם עם הומואים ולסביות ומקורות הידע שיש להם בנושא הנטייה המינית. הנתונים מראים כי עמדות כלפי הומוסקסואליות של הסטודנטים לעבודה סוציאלית שהשתתפו במחקר הנוכחי חיוביות בעיקרן. טווח ציוני העמדות שנמצא במדגם הוא 29–110 ($M=93.85$, $SD=15.45$), ממוצע זה גבוה יותר מממצאי מחקרים קודמים שהשתמשו בכלי זה בקרב האוכלוסייה הכללית ובמדגמי סטודנטים (Hinrichs & Rosenberg, 2002; Kite & Deaux, 1986). על פי הנתונים עיקר הידע שצברו הסטודנטים בנוגע להומוסקסואליות מקורו בגופי ידע שאינם אקדמיים (תרבות פופולרית – 68.8%; היכרות אישית עם הומו/לסבית – 48%; התעניינות אישית בתחום – 36.8%). מעטים מבין המשתתפים במחקר השתתפו בקורס בנושא הומוסקסואליות בלימודיהם בעבודה סוציאלית לתואר בוגר (12.6%) או לתואר מוסמך (0.8%). 9.5% מהמשיבים השתתפו בהרצאה או בסדנה בנושא נטייה מינית. 151 מבין משתתפי המחקר (31.8%) ציינו כי אינם מכירים הומו/לסבית. רוב משתתפי המחקר ($N=319$) ציינו כי הם מכירים כמה הומואים/לסביות ($M=3.95$, $SD=4.08$). לרבים ממשתתפי המחקר חבר מהמעגל הרחוק (63.3%) או חבר קרוב (37.3%) שהם הומואים או לסביות.

לאחוז קטן מהמשתתפים היכרות אישית עם בן משפחה גרעינית (1.6%) או מורחבת (8.8%) שהם הומואים או לסביות, ואילו רק אחוז קטן מהמשתתפים (5.6%) נתקל במטופל/ת הומו או לסביות.

הקשר בין משתני הרקע לבין העמדות כלפי הומוסקסואליות

לוח 1 מציג את ההבדלים בין משתני רקע והיכרות מוקדמת עם הומואים ולסביות בציוני העמדות כלפי הומוסקסואלים. בניגוד למשוער, בהשוואת ציוני העמדות כלפי הומוסקסואליות בין גברים לבין נשים לא נמצא הבדל מובהק. לבדיקת ההבדלים בעמדות המשיבים כלפי הומוסקסואליות על פי מידת הדתיות נערך מבחן שונות חד-כיווני (ANOVA), עם השוואה בין קבוצות על פי מידת דתיות (דתיים, מסורתיים וחילוניים) מסוג Bonferroni. בהתאם למשוער, הניתוח הראה הבדל מובהק בין שלוש הקבוצות. לבדיקת ההבדלים בין שלוש הקבוצות נערכו מבחני t למדגמים בלתי תלויים. הניתוח הראה כי עמדותיהם של החילוניים (N=349, M=97.24) היו גבוהות במובהק מאשר עמדותיהם של המסורתיים (N=80, M=83.13), $t=-6.12, p<0.01$, וגבוהות במובהק מעמדותיהם של הדתיים (N=21, M=79.71), $t=4.68, p<0.01$. לא נמצא במדגם הבדל מובהק בין עמדותיהם של סטודנטים המגדירים עצמם מסורתיים לבין עמדותיהם של סטודנטים המגדירים עצמם דתיים.

לבדיקת הקשר שבין מידת ההשכלה לבין העמדות כלפי הומוסקסואליות נערך מתאם פירסון בין ציוני העמדות כלפי הומוסקסואליות לבין שנות הלימוד השונות בעבודה סוציאלית. בהתאם למשוער, נמצא מתאם חיובי מובהק, $N=452, r=.14, p<0.01$. לבדיקת ההבדלים בציוני העמדות כלפי הומוסקסואליות בין שנות הלימוד השונות בעבודה סוציאלית (שנה א', שנה ב', שנה ג', לימודי הסבה, ולימודי תואר מוסמך) נערך מבחן שונות חד-כיווני (ANOVA) עם השוואה מסוג Bonferroni. הניתוח הראה הבדל מובהק בין חמש הקבוצות. לבדיקת ההבדלים בין חמש הקבוצות נערכו מבחני t למדגמים בלתי תלויים. הניתוח הראה כי עמדותיהם של תלמידי שנה א' (N=163, M=90.17) היו נמוכות במובהק מעמדותיהם של תלמידי שנה ב' (N=110, M=97.55), $t=-4.21, p<0.01$, ובמובהק מעמדותיהם של תלמידי מוסמך (N=75, M=97.72), $t=-3.82, p<0.01$. לא נמצא הבדל מובהק בין השנים האחרות ללימודי העבודה הסוציאלית בציוני העמדות כלפי הומוסקסואליות.

בהתאם למשוער, נמצא מתאם חיובי ומובהק בין גיל המשתתפים לבין עמדות כלפי הומוסקסואליות (N=461, R=0.184, $p<0.01$). במילים אחרות, ככל שגיל המשתתף צעיר יותר, עמדותיו כלפי הומוסקסואליות חיוביות יותר.

גיא שילה

לוח 1: הבדלים בציוני עמדות כלפי הומוסקסואליות ביחס למשתני רקע והיכרות מוקדמת בנושא

מובהקות	SD	M	N	המשתנים
t = 1.30				מגדר
	17.19	90.35	33	גברים
	15.31	94.10	442	נשים
F = 43.43 **				מידת הדתיות
	12.98	97.24	365	חילוניים
	20.10	83.13	86	מסורתיים
	16.89	79.71	24	דתיים
F = 4.63 **				שנות לימוד בעבודה סוציאלית
	18.01	90.17	171	שנה א'
	12.44	97.55	116	שנה ב'
	17.54	91.96	98	שנה ג'
	19.02	91.74	9	לימודי הסבה
	12.32	97.72	75	תואר שני
t = 7.37 **				היכרות עם חבר/חברה קרוב/ה
	7.84	101.90	119	הומו/לסבית
	16.89	90.30	356	כן
				לא
t = 5.26 **				היכרות עם חבר/ה הומו/לסבית במעגל חברתי רחוק
	11.34	97.89	202	כן
	17.95	89.74	273	לא
t = 2.54 *				היכרות עם מטופל/ת הומו/לסבית
	6.50	102.18	18	כן
	16.10	92.94	457	לא

* $p < 0.05$ ** $p < .001$

הבדלים בעמדות כלפי הומוסקסואליות ביחס להיכרות מוקדמת

היכרות מוקדמת נבחנה במחקר הנוכחי באמצעות שני משתנים: מקורות הידע התיאורטי בנושא הומוסקסואליות והיכרות אישית עם הומואים ולסביות. לבדיקת ההשערה בדבר הקשר בין מקורות הידע התיאורטי בנושא הומוסקסואליות לבין עמדותיהם של סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי הומוסקסואליות, סוכמו מקורות

הידע שסימנו המשתתפים לציון אחד המשקף את מקורות הידע לגבי הומוסקסואליות. בהתאם למשוער, נמצא מתאם חיובי ומובהק בין מספר מקורות הידע התיאורטי בנוגע להומוסקסואליות לבין עמדות כלפי הומוסקסואליות: $N=452$, $r=0.329$, $p<0.01$, המראה כי ככל שמספר מקורות הידע התיאורטי בנושא גדול יותר, כך העמדות חיוביות יותר. בהתאם להשערות, בבדיקת הקשר שבין היכרות אישית עם הומואים ולסביות לבין העמדות כלפי הומוסקסואליות נמצא מתאם חיובי ומובהק בין מספר ההומואים והלסביות שהמשתתפים מכירים לבין עמדות כלפי הומוסקסואליות: $N=447$, $r=.25$, $p<0.01$. נערכו מבחני t למדגמים בלתי תלויים לבדיקת ההבדל בין קיום היכרות או אי קיומה לבין ציוני העמדות כלפי הומוסקסואליות. נמצא הבדל מובהק: בין משתתפים שיש להם היכרות עם חבר/ה קרוב/ה הומו/לסבית לבין אלו שלא סימנו הקשר זה, בין משתתפים שיש להם היכרות עם חבר/ה הומו/לסבית במעגל החברתי הרחוק לבין אלו שלא סימנו הקשר זה, ובין משתתפים שיש להם היכרות עם מטופל/ת הומו/לסבית לבין אלו שלא סימנו הקשר זה (לוח 1).

הקשר בין משתני הרקע והיכרות מוקדמת לבין עמדות הסטודנטים כלפי התנהגות טיפולית בתיווך העמדות כלפי הומוסקסואליות

לבדיקת ההשערה כי העמדות כלפי הומוסקסואליות יתווכו בין משתני הרקע והיכרות מוקדמת עם תחום הנטייה המינית לבין עמדותיהם של הסטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי התנהגותם בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסבים, חוברו ציוני המשתתפים במחקר בשני הגורמים בשאלון עמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסבים (גורם 1 – הומוסקסואליות כבעיה; גורם 3 – יכולת לטפל בפונים הומו-לסבים) לציון אחד. בדיקת המודל נערכה על ידי סדרת רגרסיות ליניאריות שנערכו במספר שלבים.

בשלב הראשון נבדקה מידת הניבוי של משתני הרקע והיכרות מוקדמת על העמדות כלפי הומוסקסואליות.

השלב השני כלל ניתוח רגרסיה ובו נבדקה מידת הניבוי של משתני הרקע והיכרות המוקדמת על ההתנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסבים. בשלב השלישי נערך ניתוח רגרסיה לבדיקת מידת הניבוי של העמדות כלפי הומוסקסואליות על העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסבים. בשלב האחרון נבדקה השפעתו של משתנה העמדות כלפי הומוסקסואליות כמשתנה מתערב בניבוי המשתנים הדמוגרפיים על העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסבים (על ידי הוספת המשתנה עמדות כלפי הומוסקסואליות למשוואת הרגרסיה כמשתנה בלתי תלוי נוסף למשתנים הדמוגרפיים בבדיקת ניבוי עמדות התנהגות). הממצאים מוצגים בלוח 2.

לוח 2: ממצאי ניתוחי רגרסיה לבדיקת המודל המחקרי

המשתנים	B	SE B	β	R ²
שלב א'				
עמדות כלפי הומוסקסואליות מנבאות				.30
היכרות עם הומו/לסבית	13.08	2.39	.39***	
מידת הדתיות	8.42	1.18	.29***	
מגדר	7.42	2.72	.11**	
טיב הקשרים עם הומואים/לסביות	5.89	1.18	.32***	
ידע בנושא הומוסקסואליות	2.35	0.63	.16***	
שנת הלימודים בעבודה סוציאלית	0.41	0.36	.05	
כמה הומואים/לסביות מכיר	0.40	0.19	.10*	
שלב ב'				
עמדות של סטודנטים כלפי התנהגותם בהתערבות				.26
טיפולית עם פונים הומו-לסבים מנבאות				
היכרות עם הומו/לסבית	2.79	0.66	.32***	
מידת הדתיות	1.75	0.32	.23***	
מגדר	0.58	0.72	.03	
טיב הקשרים עם הומואים/לסביות	1.54	0.32	.32***	
ידע בנושא הומוסקסואליות	0.84	0.17	.22***	
שנת הלימודים בעבודה סוציאלית	1.40	0.09	.01	
כמה הומואים/לסביות מכיר	0.15	0.05	.13**	
שלב ג'				
עמדות של סטודנטים כלפי התנהגותם בהתערבות				.46
טיפולית עם פונים הומו-לסבים מנבאות				
עמדות כלפי הומוסקסואליות	0.18	0.01	.68***	
שלב ד'				
עמדות של סטודנטים כלפי התנהגותם בהתערבות				.50
טיפולית עם פונים הומו-לסבים מנבאות				
היכרות עם הומו/לסבית	0.67	0.57	.07	
מידת הדתיות	0.47	0.28	.06	
מגדר	0.64	0.62	.03	
טיב הקשרים עם הומואים/לסביות	0.61	0.27	.12*	
ידע בנושא הומוסקסואליות	0.51	0.14	.13**	
שנת הלימודים בעבודה סוציאלית	0.04	0.08	.02	
כמה הומואים/לסביות מכיר	0.07	0.04	.06	
עמדות כלפי הומוסקסואליות	0.15	0.01	.58***	

* p < 0.05 ** p < 0.01 *** p < 0.001

מעיון בלוח 2 ניתן לראות כי מערך המשתנים הבלתי תלויים המנבאים מסביר 30% מהשונות של מדד העמדות כלפי הומוסקסואליות. המנבאים העיקריים לעמדות כלפי הומוסקסואליות הם: היכרות עם הומו/לסבית (ככל שמידת ההיכרות גדולה יותר כך העמדות חיוביות יותר), מידת דתיות (ככל שהאדם חילוני יותר כך עמדותיו תהיינה חיוביות יותר), מגדר, טיב הקשרים עם הומואים ולסביות (ככל שהקשרים חיוביים יותר, כך העמדות חיוביות יותר), ידע בנושאים הומו-לסביים (ככל שהידע בנושא רב יותר כך העמדות חיוביות יותר), ומספר ההומואים/לסביות שמכירים (ככל שמספר ההומואים/לסביות שמכירים רב יותר כך העמדות חיוביות יותר).

הנתונים מראים כי קיים קשר מובהק בין רוב המשתנים הדמוגרפיים לבין שני המנבאים – עמדות כלפי הומוסקסואליות, ועמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסביים. שנת לימודים בעבודה סוציאלית אינה מנבאת את העמדות כלפי הומוסקסואליות ואת העמדות כלפי ההתנהגות בהתערבות טיפולית, והמגדר אינו מנבא את העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית. כמו כן קיים קשר ניבויי מובהק בין העמדות כלפי הומוסקסואליות לבין העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסביים. העמדות מסבירות 46% מהשונות של מדד העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית. ניתן לראות, כי כאשר הוסף משתנה העמדות כלפי הומוסקסואליות למערך המנבאים את העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסביים, נשאר קשר מובהק בין העמדות כלפי הומוסקסואליות לבין העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית, אולם שאר הקשרים בין המנבאים הדמוגרפיים פחתו. ברובם אינם מובהקים כלל – עובדה המורה על תיווך מלא של העמדות כלפי הומוסקסואליות בין המשתנים הדמוגרפיים לבין העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסביים. תיווך חלקי של העמדות כלפי הומוסקסואליות נמצא בין טיב הקשרים עם הומואים/לסביות, וידע בנושא ההומוסקסואלי לבין העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסביים.

דיון

כפי שצוין במבוא, העמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב אנשי מקצוע מתחום העבודה הסוציאלית לא נחקר דיו הן בעולם והן בישראל. במחקר הנוכחי הועמדו שלושה נושאים למבחן אמפירי: (1) משתני רקע המשפיעים על עמדותיהם של סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי הומוסקסואליות; (2) השפעת הידע וההיכרות שיש לסטודנטים בנושא הנטייה המינית על עמדותיהם כלפי הומוסקסואליות; (3) הדרך

שבה שני הנושאים הקודמים בשילוב העמדות כלפי הומוסקסואליות משפיעים על העמדות כלפי התנהגות טיפולית עם פונים הומו-לסביים.

השפעת משתני רקע כלליים על עמדות כלפי הומוסקסואליות

אף על פי שהמשתתפים במחקר הם סטודנטים לעבודה סוציאלית, נבדקה מידת השפעתם של משתני רקע שאינם קשורים ישירות למקצוע על עמדותיהם כלפי הומוסקסואליות. במובן זה יכולים ממצאי המחקר ללמד על מגמות חברתיות כלליות במידת ההשפעה של משתני רקע על עמדות כלפי מיעוטים מיניים. ממצאי המחקר מראים כי העמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב המדגם היו חיוביות יחסית בהשוואה למחקרים קודמים שהשתמשו באותו כלי על אוכלוסיות של סטודנטים, ומצאו ממוצע עמדות שלילי יותר (Hinrichs & Rosenberg, 2002). ייתכן כי מגמה זו, של שינוי לכיוון עמדות חיוביות יותר כלפי הומוסקסואליות, קשורה לשינויים חברתיים המתרחשים בחברה המערבית בכלל, והישראלית בפרט. בשנים האחרונות חל שינוי חברתי בישראל בכיוון פתיחות וקבלה של מיעוטים מיניים, המתבטא בתחומים שונים כגון חקיקה, נראות, וקיומם של בעלי תפקידים פוליטיים מהקהילה ההומו-לסבית (Kama, 2000). למרות הממצא כי ממוצע העמדות כלפי הומוסקסואליות במדגם הנוכחי היה גבוה, חשוב לזכור כי אחוז גדול של המשתתפים במדגם הביעו עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות, וסטיית התקן ביחס לציון הממוצע של ציוני העמדות הייתה גדולה. כמו כן, המחקר הנוכחי, בדומה למחקרים קודמים (e.g. Herek, 1984; Kite, 1992; Van de Van, 1994), מצא קשר שלילי בין גיל המשיבים לבין העמדות כלפי הומוסקסואליות. נראה כי להשפעות החברתיות שהתחוללו בשנים האחרונות בקבלת הומוסקסואליות ובצבירת ידע בנושא (Pizmony-Levy, Shilo, & Pinhassi, in press) השפעה רבה יותר על צעירים מאשר על מבוגרים, שגדלו והתחנכו בחברה שמרנית יותר, בעלת פתיחות מועטה יותר לשונות על בסיס נטייה מינית. במחקרים שבדקו עמדות כלפי הומוסקסואליות נמצא שלגברים עמדות שליליות יותר כלפי הומוסקסואליות מאשר לנשים (Herek, 1984; Selzer, 1992). ייתכן כי ממצאי המחקר הנוכחי, שלא מצא הבדל בעמדות בין המינים, קשורים לייצוג הקטן של גברים במדגם (N=31) לעומת ייצוג הנשים (N=421). מאידך גיסא, ייתכן שהעדר הבדל בין גברים לנשים בעמדות כלפי הומוסקסואליות במחקר הנוכחי אינו משקף מגמה רווחת באוכלוסייה הכללית, אלא קשור לעובדה שהמשתתפים במחקר היו סטודנטים לעבודה סוציאלית. מחקרים אחדים מצביעים על כך שהבדלים בעמדות כלפי הומוסקסואליות בין גברים לנשים אינם קיימים במקצוע העבודה הסוציאלית, ומסבירים זאת בעובדה שהמקצוע מחנך לקבלת השונה ולפתיחות כלפי מיעוטים (Green, 2005; Ryan, 2000).

בדומה למחקרים קודמים (e.g., Fisher et al., 1994; Herek, 1984, 1988) אוששה ההשערה בדבר הבדלים בעמדות כלפי הומוסקסואליות בין דתיים לחילוניים. סטודנטים שהגדירו עצמם דתיים או מסורתיים דיווחו על עמדות שליליות יותר מאשר סטודנטים שהגדירו עצמם חילוניים. הסבר אפשרי לממצא הם האיסורים הדתיים הקיימים בנוגע להומוסקסואליות ביהדות, בנצרות ובאסלאם (Foucault, 1976; Mondimore, 1996). כמו כן, ייתכן כי אנשים דתיים ומסורתיים ניחנים בקווי אישיות שמרניים יותר, שנמצאו קשורים לעמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות (Whitley, 1987). השפעתו הגדולה של המרכיב הדתי על העמדות כלפי הומוסקסואליות בולטת נוכח ממצאי המחקר המצביעים על מובהקות ההבדל בין העמדות החיוביות יותר של יהודים לעומת עמדותיהם השליליות יותר של מוסלמים ונוצרים במדגם, וזאת למרות הייצוג הקטן של לא יהודים.

היכרות מוקדמת עם הומואים ולסביות על כל מימדיה (היכרות אישית, טיב הקשרים וידע תיאורטי) נמצאה המנבא העיקרי לעמדות חיוביות כלפי הומוסקסואליות. המנבא העיקרי לעמדות חיוביות היה היכרות אישית עם הומו או לסבית, ואחריו טיב ההיכרות. ממצאי המחקר מראים, כי מרבית הסטודנטים צברו את הידע שלהם אודות נטייה מינית ממקורות שאינם אקדמיים. מרביתם ציינו "תרבות פופולרית" ו"היכרות אישית עם הומו או לסבית" כמקור ידע. מחקרי עמדות אחרים, שנערכו בקרב הטרוסקסואלים שאינם אנשי טיפול, הצביעו על כך שהיכרות עם הומואים ולסביות היא מרכיב מרכזי לקיומן של עמדות חיוביות כלפי הומוסקסואליות (Herek & Capitiano, 1996; Herek & Glunt, 1993). עקביות זו בממצאים, הן במדגמים של סטודנטים לעבודה סוציאלית והן באוכלוסייה הכללית, חשובה להבנת הגורמים היכולים להשפיע על שינוי חיובי בעמדות כלפי הומוסקסואליות. נראה כי על מנת לשנות עמדות שליליות לחיוביות בנושא הומוסקסואליות, כמו גם בקרב מיעוטים נוספים, חשוב להקנות ידע בנושא הן ברמה התיאורטית והן ברמה המעשית, וזאת על ידי יצירת היכרות אישית עם מושא העמדה.

בנוסף, הממצאים אודות היכרות אישית עם הומואים ולסביות, והשפעתה ליצירת עמדות חיוביות כלפי הומוסקסואליות, מהווים חיזוק לממצאים בשדה המחקר הקשור לעמדות כלפי השונה (Pettigrew, 1997; Pettigrew & Tropp, 2006), המראים כי קשר עם אדם ממעמד נמוך או מקבוצת מיעוט מחזק את הרגשת השייכות אליו, את המחויבות האישית, את המעורבות בחייו ואת הרגישות לקשייו. כל אלו מחזקים את העמדות החיוביות שיש לאדם כלפי אנשים שהוא מכיר אישית השייכים לקבוצות מיעוט, ובכללם הומואים, לסביות וביסקסואלים.

השפעת משתנים הקשורים ללימודי העבודה הסוציאלית על עמדות כלפי הומוסקסואליות

בדומה לממצאי מחקרים קודמים (לדוגמה Britton, 1990), גם המחקר הנוכחי מצא כי ככל ששנות הלימוד רבות יותר, כך העמדות כלפי הומוסקסואליות חיוביות יותר. מבדיקה מעמיקה בתוצאות עולה, כי הבדל מובהק נמצא בין סטודנטים בשנה א' ללימודיהם בעבודה סוציאלית, לבין סטודנטים בשנה ב' ללימודיהם, ובין סטודנטים בשנה א' ללימודיהם לבין סטודנטים לתואר מוסמך בעבודה סוציאלית. סביר להניח, כי סטודנטים במהלך שנה א' ללימודים קרובים יותר לאוכלוסייה שאין לה השכלה אקדמית מאשר סטודנטים בשנים מתקדמות יותר. חשוב לזכור, כי לימודי העבודה הסוציאלית כוללים קורסים תיאורטיים ומעשיים (כגון לימודי שדה) המקרבים את הסטודנט לרגישות כלפי האחר כבר בשנה הראשונה. לכן סביר הפער בין תלמידי שנה א' לתלמידי שנה ב'. כמו כן, ניתן להסביר את הפער בין תלמידי שנה א' לבין תלמידי תואר מוסמך בעבודה, שלימודי התואר מוסמך בעבודה סוציאלית נערכים לאחר שהסטודנטים התנסו בעבודה בשטח עם מגוון אוכלוסיות, וצברו ידע וניסיון מעשי ותיאורטי במסגרת עבודתם. רמת השכלתם גבוהה יותר, וגם מידת רגישותם כלפי מיעוטים שונים.

ממצאי המחקר שתוארו ונדונו קודם מצביעים על כך שהידע של הסטודנטים לעבודה סוציאלית אודות הומוסקסואליות נצבר ממקורות שאינם אקדמיים, בעיקר היכרות אישית עם הומואים ולסביות שלא במסגרת הלימודים. במחקרה של בן-ארי (Ben-Ari, 1998) נמצא שינוי עמדות חיובי בקרב סטודנטים בקבוצת הניסוי, שכללה 31 סטודנטים לעבודה סוציאלית שלמדו קורס בנושא הומוסקסואליות, לעומת סטודנטים שלא למדו קורס בנושא. מעבר לממצא זה, המוכיח כי הקניית ידע בנושא ההומוסקסואליות משפיעה על שינוי העמדות, התבקשו הסטודנטים לרשום מה לדעתם היה הגורם לשינוי בעמדותיהם. רוב הסטודנטים ציינו כי הקניית ידע אמפירי ותיאורטי, וגם השיעור שבו התארחו אם ובנה ההומו, תרמו לשינוי חיובי בעמדותיהם. ממצאי המחקר הנוכחי אודות אפקט הניבוי של ההיכרות האישית עם הומואים ולסביות על העמדות כלפי הומוסקסואליות, עקביים ומוסיפים ממצאים אמפיריים להתרשמותם של הסטודנטים שהשתתפו במחקרה של בן-ארי. למרות ממצא מעודד זה, הממצאים מצביעים על כך שלימודי העבודה הסוציאלית עצמם (נכון לכתיבת שורות אלו) אינם מכשירים את העובדים הסוציאליים לעתיד להיכרות עם האוכלוסייה ההומו-לסבית.

בנוסף לידע שצברו הסטודנטים, שמקורו במסגרות שאינן אקדמיות, ציינו רק מעטים מהמשיבים כי הם מכירים מטופלים הומואים או לסביות. הספרות העוסקת בפיתוח טיפול חיובי ויעיל עבור פונים הומו-לסבים מציינת כי הידע שצבר המטפל

בנושא הנטייה המינית משפיעה על הדרך שבה הוא פתוח לקלוט ולעסוק בנושאים אלו בטיפול (Swank & Raiz, 2007). על פי הידוע לנו, ומתוך הנתונים שנאספו במחקר הנוכחי אודות ההיכרות של המשיבים עם הומואים ולסביות, לא מן הנמנע כי רבים מהפונים לסיוע ולטיפול במסגרות השונות שבהן עובדים או מוכשרים עובדים סוציאליים הם בעלי נטייה חד-מינית, או מתלבטים בנטייתם המינית. סביר, כי כאשר אין בידי העובד או הסטודנט ידע וכלים לסייע לאוכלוסייה ההומוסקסואלית, נטייתם המינית של הפונים אליו תישאר בגדר סוד. חשש של פונים שאין בידי המטפלים לסייע להם עשויה גם למנוע מהם לחשוף את נטייתם המינית בפני המטפלים (במיוחד כאשר מדובר בהתלבטות וקושי בקבלה עצמית של הנטייה המינית השונה).

השפעת משתני רקע ועמדות כלפי הומוסקסואליות על העמדות כלפי טיפול באוכלוסייה ההומו-לסבית

בנוסף לבדיקת העמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית, ביקש המחקר הנוכחי לבחון את השפעת משתני הרקע והעמדות כלפי הומוסקסואליות על עמדות הסטודנטים כלפי טיפול באוכלוסייה ההומו-לסבית. נמצא תיווך מלא של העמדות כלפי הומוסקסואליות בין המשתנים הדמוגרפיים לבין העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסבים ותיווך חלקי של העמדות בין טיב הקשרים עם הומואים/לסביות, וידע בנושא ההומוסקסואלי לבין העמדות כלפי התנהגות בהתערבות טיפולית עם פונים הומו-לסבים. ממצאים אלו מצביעים על כך שהפחתת העמדות השליליות כלפי הומוסקסואליות יכולה לסייע לסטודנטים לעבודה סוציאלית במתן טיפול הולם ומסייע לפונים הומו-לסבים, וכי שינוי עמדות כלפי הומוסקסואליות לחיוב מצליח להתגבר על הטיות היכולות לנבוע ממשתני רקע של הסטודנט. יחד עם זאת, הממצאים מצביעים על חשיבות הקניית ידע בנושא הנטייה המינית למתן טיפול מסייע ויעיל לפונים הומו-לסבים, רכיב שאינו מושפע ישירות מהעמדות כלפי הומוסקסואליות ואינו מתווך על ידו.

מחקרי עמדות כלפי הומוסקסואליות שנערכו בקרב אנשי טיפול וסטודנטים למקצועות הסיוע והטיפול הניחו, כי עצם קיומן של עמדות שליליות/חיוביות מלמד על יכולתם לספק טיפול הולם לאוכלוסייה ההומו-לסבית. המודל המחקרי שנבדק במחקר הנוכחי הוא מבין היחידים אשר בדיקו בצורה ישירה את עמדותיהם של סטודנטים כלפי התנהגותם הטיפולית. במובן זה, ממצאי המחקר מלמדים כי מימדים אחדים הם המשפיעים על עמדותיהם של הסטודנטים בקשר לטיפול באוכלוסייה ההומו-לסבית, ולא רק עמדותיהם כלפי הומוסקסואליות.

מגבלות המחקר והצעות למחקרי המשך

אף על פי שהמחקר הנוכחי כלל מספר נבדקים רב, ובכך מהווה חידוש לעומת מחקרים קודמים בנושא שנערכו על אוכלוסיית סטודנטים בישראל שמספר הנבדקים בהם היה קטן, קשה לדעת עד כמה ניתן להכליל ממצאים אלו על כלל הסטודנטים לעבודה סוציאלית בארץ. ייצוג הגברים במדגם המחקר היה נמוך מכדי לאפשר בחינה משמעותית של ההבדלים בין המינים בעמדות כלפי הומוסקסואליות. בעיית ייצוג זו היא ספציפית למדגם, אשר כלל סטודנטים לעבודה סוציאלית: באוכלוסייה זו ייצוג הגברים נמוך. למחקר הנוכחי מגבלה אינהרנטית, הקשורה לכל מחקר הבוחן עמדות. תוצאות המחקר מלמדות אודות העמדות של האוכלוסייה הנבדקת, אך לא בהכרח על התנהגותה. גם שאלון ההתנהגות בטיפול עם אוכלוסייה הומו־לסבית כולל פריטים הקשורים לעמדות הנבדקים אודות הטיפול, ולא בדק את התנהגותם בפועל. ההתנהגות והידע בהתערבות טיפולית עם פונים הומו־לסבים הם נושא חשוב, אשר לא זכה עדיין להתייחסות תיאורטית ומחקרית מספקת. המחקר הנוכחי יכול להוות בסיס למחקרים עתידיים שינסו לבחון מחדש את השאלון שהורכב על אוכלוסיות נרחבות יותר, וגם לנסות ולבסס מודלים תיאורטיים ומחקריים שיעזרו בבחינת המימדים הקשורים לטיפול וייעוץ לקהילה ההומו־לסבית, ובכך לסייע במתן מענה הולם וטוב יותר לאוכלוסייה זו. בעידן שבו אחוזי היציאה מהארון וההתייחסות של גורמי טיפול וסיוע לאוכלוסייה ההומו־לסבית גדלים, יש צורך הולך וגובר להעריך את העמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב אוכלוסיית אנשי מקצועות טיפוליים בכלל, ועובדים סוציאליים בפרט. בהמשך להמלצות של חוקרים אחרים (Ben-Ari, 2001) מומלץ לחקור את ההבדל בעמדות ובהתנהגות הטיפולית של סטודנטים ואנשי מקצוע מתחומים טיפוליים שונים (כגון פסיכולוגיה, חינוך).

תרומת המחקר לפרקטיקה ולחינוך בעבודה סוציאלית

לרוב אנו מניחים כי לימודי העבודה הסוציאלית מכשירים את הסטודנטים לרגישות ולידע טיפולי עם מגוון אוכלוסיות. ממצאי המחקר הנוכחי הראו, כי מספר שנות הלימוד בעבודה סוציאלית לא ניבאו את העמדות כלפי הומוסקסואליות ולא את העמדות הקשורות להתנהגות בטיפול בפונים מהקהילה ההומו־לסבית. כלומר, ללימודי העבודה הסוציאלית בשתי האוניברסיטאות (תל-אביב וחיפה) כשלעצמם אין השפעה על העמדות כלפי הומוסקסואליות ועל היכולת לתת שירות טיפולי וייעוצי לחברי הקהילה ההומו־לסבית. עובדה זו מעוררת שאלות לגבי היכולת של תוכניות הלימודים של עבודה סוציאלית, כפי שהן מתוכננות כיום, לשנות עמדות כלפי מיעוטים, ובפרט כלפי האוכלוסייה ההומו־לסבית, ולהביא לכך שסטודנטים המוכשרים למקצוע העבודה הסוציאלית יוכלו לתת מענה הולם לאוכלוסייה זו.

מחקרים קודמים הצביעו על חשיבות הלימוד ושינוי עמדות של אנשי טיפול על מנת שיוכלו לתת מענה טיפולי הולם לאנשים בעלי נטייה חד-מינית (Perez et al., 2008; Swank & Raiz, 2007). הקניית ידע עדכני בנושא ההומו-לסבי, וניסיון לשינוי עמדות שליליות של סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי הומוסקסואליות, חשובים על מנת לאפשר לכל פונה, תהיה נטייתו המינית אשר תהיה, לקבל סיוע וטיפול במצוקתו. זאת ועוד, מחקרים הראו קשר בין דעות קדומות וסטיגמות חברתיות, היוצרות לחץ על מיעוטים – ובעיקר על המיעוט ההומו-לסבי – לבין בריאות הנפש של הומואים, לסביות וביסקסואלים (Meyer, 2003). כלומר, מרכיבי לחץ על מיעוט (minority stress) אינם מורכבים רק מחוויות אישיות של התעללות או סטיגמה; יש השפעה גם לסטיגמות ולדעות קדומות כלליות-חברתיות על בריאות הנפש של המיעוט המיני. בשל סיבות אלו תמוהה העובדה, כי אף על פי שקוד האתיקה של העובדים הסוציאליים בישראל (1995) מתייחס ישירות לנושא הנטייה המינית, וקורא לעובד הסוציאלי לנהוג באחריות כלפי לקוחותיו, ולפעול למניעת אפליה על רקע נטייה מינית, אין בתוכניות הלימודים באוניברסיטה התייחסות לנושאים ולהיבטים הקשורים לנטייה המינית. ממצאי המחקר מראים, כי חלק מהעובדים הסוציאליים היוצאים לשדה הם בעלי עמדות שליליות התורמות לאפליה ולקיפוח יכולתם של פונים הומו-לסבים לקבל שירות וייעוץ מסייע. יתירה מכך, הטיות המטפל ועמדותיו השליליות כלפי הומוסקסואליות עלולות לפגום בטיפול ולפגוע במטופל, עד כדי השפעה שלילית על בריאותו הנפשית (Meyer, 2003; Morrow, 2000). בארץ אין עדיין קוד אתי מיוחד לנושא ההומו-לסבי בקרב אנשי טיפול, כפי שקיים בארצות מערביות אחרות דוגמת ארצות-הברית (American Psychological Association, 1992; National Association of Social Workers, 1997). נראה כי על ראשי החוגים וקובעי מדיניות העבודה הסוציאלית בישראל לשקול בכובד ראש את סוגיית הטיפול והייעוץ לאוכלוסייה ההומו-לסבית, הן ברמת תוכניות הלימוד והן ברמה האתית, על רקע ההתפתחויות החברתיות וממצאי מחקרים עדכניים בנושא.

מקורות

- קוד האתיקה של העובדים הסוציאליים, 1995. www.socialwork.org.il/pages/ethics/default.aspect.
אוהזר: 26.11.2009.
- רובינשטיין, ג. (1994). עמדות של פסיכותרפיסטים בישראל כלפי מטופלים הומוסקסואלים. מגמות, 35, 48–38.
- שילה, ג. (2007). החיים בוורוד – בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים. תל-אביב: רסלינג.

- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Boston: Beacon.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3rd ed.). Washington, DC: Author.
- American Psychological Association. (1992). Ethical principles of psychologists and code of conduct. *American Psychologist*, 47, 1597–1611.
- American Psychological Association. (1997). *Resolution on appropriate therapeutic responses to sexual orientation*. Washington, DC: Author.
- Ben-Ari, A. T. (1998). An experiential attitude change: Social work students and homosexuality. *Journal of Homosexuality*, 36(2), 59–71.
- Ben-Ari, A. T. (2001). Homosexuality and heterosexism: Views from academics in the helping professions. *British Journal of Social Work*, 31, 119–131.
- Berkman, C. S., & Zinberg, G. (1997). Homophobia and heterosexism in social workers. *Social Work*, 42, 319–332.
- Binson, D., Michaels, S., Stall, R., Coates, T. J., Gagnon, J. H., & Catania, J. A. (1995). Prevalence and social distribution of men who have sex with men: United States and its urban centers. *The Journal of Sexual Research*, 32, 245–254.
- Blum, A., & Fretzing, V. (1997). Assaults to the self: The trauma of growing up gay. *Gender & Psychoanalysis*, 2, 427–442.
- Britton, D. M. (1990). Homophobia and homosociality: An analysis of boundary maintenance. *The Sociological Quarterly*, 31, 422–439.
- Buhrke, R. A., & Douce, L. A. (1991). Training issues for counseling psychologists in working with lesbian women and gay men. *The Counseling Psychologist*, 19, 216–234.
- Bullough, V. L., & Bullough, B. (1995). *Sexual attitudes: Myths & realities*. New York: Prometheus Books.
- Davies, D., & Neal, C. (Eds.). (1996). *Pink therapy: A guide for counselors and therapists working with lesbians, gay and bisexual clients*. Buckingham, England: Open University Press.
- De Crescenzo, T. (1984). Homophobia: A study of the attitudes of mental health professionals toward homosexuality. *Journal of Social Work and Human Sexuality*, 2, 115–136.
- Dempsey, C. L. (1994). Health and social issues of gay, lesbian and bisexual adolescents. *The Journal of Contemporary Human Services*, 3, 160–168.
- Fisher, R. D., Derison, D., Polley, C. F., Cadman, J., & Johnston, D. (1994). Religiousness, religious orientation, and attitudes towards gays and lesbians. *Journal of Applied Social Psychology*, 24, 614–630.
- Foucault, M. (1976). *The history of sexuality*. England: Penguin Books.
- Garnets, L., Hancock, K. A., Cochran, S. D., Goodchilds, J., & Peplau, L. A. (1991). Issues in psychotherapy with lesbian and gay men: A survey of psychologists. *American Psychologist*, 46, 964–972.
- Green, R. (2005). The use of bidimensional social scales to assess social workers' attitudes toward lesbians and gay men. *Social Work Research*, 29, 57–60.
- Haddock, G., Zanna, M. P., & Esses, V. M. (1993). Assessing the structure of prejudicial

- attitudes: The case of attitudes toward homosexuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1105–1118.
- Harel, A. (2000). The rise and fall of the Israeli gay legal revolution. *Columbia Human Rights Law Review*, 31, 443–471.
- Harrison, N. (2000). Gay affirmative therapy: A critical analysis of the literature. *British Journal of Guidance & Counseling*, 28, 37–53.
- Herek, G. M. (1984). Attitudes toward lesbians and gay men. *Journal of Homosexuality*, 10, 39–51.
- Herek, G. M. (1988). Hetrosexuals' attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences. *The Journal of Sex Research*, 25, 451–477.
- Herek, G. M. (1991). Stigma, prejudice, and violence against lesbian and gay men. In J. C. Gonsiorek & J. D. Weinrich (Eds.), *Homosexuality: Research implications for public policy* (pp. 60–80). Newbury Park, CA: Sage.
- Herek, G. M. (1993). Documenting prejudice against lesbians and gay men on campus: The Yale Sexual Orientation Survey. *Journal of Homosexuality*, 25(4), 15–30.
- Herek, G. M., & Capitanio, J. P. (1996). "Some of my best friends": Intergroup contact, concealable stigma, and heterosexuals' attitudes toward gay men and lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 412–424.
- Herek, G. M., & Glunt, E. K. (1993). Interpersonal contact and heterosexuals' attitudes toward gay men: Results from a national survey. *The Journal of Sex Research*, 30, 239–244.
- Hinrichs, D. W., & Rosenberg, P. J. (2002). Attitudes toward gay, lesbian, and bisexual persons among heterosexual liberal arts college students. *Journal of Homosexuality*, 43, 61–84.
- Hudson, W. W., & Ricketts, W. A. (1980). A strategy for the measurement of homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5, 357–372.
- Jones, L. S. (2000). Attitudes of psychologists and psychologists-in-training to homosexual women and men: An Australian study. *Journal of Homosexuality*, 39, 113–132.
- Kama, A. (2000). From terra incognita to terra firma: The logbook of the voyage of gay men's community into the Israeli public sphere. *Journal of Homosexuality*, 38(4), 133–162.
- Kama, A. (2005). LGBT youth in Israel. In J. T. Sears (Ed.), *Youth, education, and sexualities: An international encyclopedia* (pp. 453–457). Westport, CT: Greenwood.
- Kerns, J. G., & Fine, M. A. (1994). The relation between gender and negative attitudes toward gay men and lesbians: Do gender role attitudes mediate this relation? *Sex Roles*, 31, 297–307.
- Kite, M. E. (1992). Individual differences in males' reactions to gay males and lesbians. *Journal of Applied Social Psychology*, 22, 1222–1239.
- Kite, M. E., & Deaux, K. (1986). Attitudes toward homosexuality: Assessment and behavioral consequences. *Basic and Applied Social Psychology*, 7, 137–162.
- Kitzinger, C. (1995). Social constructionism: Implications for lesbian and gay psychology. In A. R. D'Augelli & C. J. Patterson (Eds.), *Lesbian, gay and bisexual identities over the lifespan: Psychological perspectives* (pp. 136–161). New York: Oxford University Press.

- Leiblich, A., & Friedman, G. (1985). Attitudes toward male and female homosexuality and sex-role stereotypes in Israeli and American students. *Sex Roles, 12*, 561–570.
- Luchetta, T. (1999). Relationships between homophobia, HIV/AIDS stigma, and HIV/AIDS knowledge. In L. Pardie & T. Luchetta (Eds.), *The construction of attitudes toward lesbians and gay men* (pp. 1-18). New York: Haworth Press.
- McCreary, R. (1994). The male role and avoiding femininity. *Sex Roles, 31*, 517–531.
- McHenry, S. S., & Johnson, J. W. (1993). Homophobia in the therapist and gay or lesbian client: Conscious and unconscious collusions in self-hate. *Psychotherapy, 30*, 141–151.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin, 129*, 674–697.
- Meyer, I. H., & Northridge, M. E. (2007). *The health of sexual minorities*. New York: Springer.
- Mondimore, F. M. (1996). *A natural history of homosexuality*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Morin, S. F. (1977). Heterosexual bias in psychological research on lesbianism and male homosexuality. *American Psychologist, 32*, 629–637.
- Morrow, S. L. (1998). Toward a new paradigm in counseling psychology training and education. *The Counseling Psychologist, 26*, 795–806.
- Morrow, S. L. (2000). First do no harm: Therapist issues in psychotherapy with lesbian, gay, and bisexual clients. In R. M. Perez, K. A. DeBord, & K. J. Bieschke, (Eds.), *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay and bisexual clients* (pp. 137–156). Washington, DC: American Psychological Association.
- National Association of Social Workers. (1977). *NASW public social policy statement on gay issues*. Washington, DC: Author.
- Perez, R. M., DeBord, K. A., & Bieschke, K. J. (2000). *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay and bisexual clients*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Perez, R.M., DeBord, K.A., & Bieschke, K.J. (2008). *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay and bisexual clients* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effect on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin, 23*, 173–185.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*, 751–783.
- Pizmony-Levy, O., Shilo, G., & Pinhassi, B. (in press). Is there a new Israeli gay teenager?. *Journal of Gay and Lesbian Issues in Education*.
- Ryan, S. (2000). Examining social workers' placement recommendations of children with gay and lesbian adoptive parents. *Families in Society, 81*, 517–528.
- Ryan, C., & Futterman, D. (1998). *Lesbian & gay youth: Care and counseling*. New York: Columbia University Press.
- Sakall, N., & Ugurlu, O. (2001). Effects of social contact with homosexuals on heterosexual

- Turkish university students' attitudes towards homosexuality. *Journal of Homosexuality*, 42, 53–62.
- Savin-Williams, R. C. (1998). The disclosure to families of same-sex attractions by lesbian, gay, and bisexual youths. *Journal of Research on Adolescence*, 8, 49–68.
- Savin-Williams, R. C., & Ream, G. L. (2007). Prevalence and stability of sexual orientation components during adolescence and young adulthood. *Archives of Sexual Behavior*, 36, 385–394.
- Schoenberg, R., Goldberg, R. S., & Shore, A. D. (Eds.). (1984). *With compassion towards some: Homosexuality and social work in America*. New York: Harrington Park Press.
- Selzer, R. (1992). The social location of those holding antihomosexual attitudes, *Sex Roles*, 26, 391–398.
- Swank, E., & Raiz, L. (2007). Explaining comfort with homosexuality among social work students: The impact of demographic, contextual, and attitudinal factors. *Journal of Social Work Education*, 43, 257–279.
- Van de Van, P. (1994). Comparisons among homophobic reactions of undergraduates, high school students, and young offenders. *Journal of Sex Research*, 31, 117–124.
- Weinberg, G. (1972). *Society and the healthy homosexual*. Garden City, NY: Doubleday Anchor.
- Weishut, D. J. N. (2000). Attitudes toward homosexuality: A study on Israeli students. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 37, 308–319.
- Whitley, B. E. Jr. (1987). The relationship of sex-role orientation to heterosexuals' attitudes toward homosexuals. *Sex Roles*, 17, 103–113.
- Wisniewski, J. J., & Toomey, B. G. (1987). Are social workers homophobic? *Social Work*, 32, 454–455.

עמוד 482 – ריק